

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ STATE REGULATION OF ECONOMIC TRADE ACTIVITIES

Фатєєв А.О., аспірант кафедри господарського права
Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті проаналізовано стан та проблеми державного регулювання господарсько-торговельної діяльності, в тому числі в умовах воєнного стану.

Підкреслено, що держава регулює господарсько-торговельну діяльність шляхом встановлення умов її здійснення, вимог щодо організації такої діяльності; антимонопольно-конкурентного регулювання; державного контролю за здійсненням господарсько-торговельної діяльності тощо.

Встановлено, що наразі в умовах воєнного стану зазнали істотних змін умови провадження господарсько-торговельної діяльності у напрямі її дерегуляції шляхом запровадження декларативного принципу набуття права на провадження такої діяльності на підставі декларації без необхідності отримання документів дозвільного характеру, зокрема ліцензій, дозволів тощо, за винятками, передбаченими чинним законодавством.

Систематизовано законодавство про господарсько-торговельну діяльність, що закріплює загальні та спеціальні умови її здійснення. Стверджується, що в умовах євроінтеграційних процесів в Україні важливим завданням держави стає адаптація вітчизняного законодавства до законодавства ЄС у сфері торгівлі, зокрема залишається важливим завданням у цій сфері імплементація Директиви Ради 86/653/ЄЕС про координацію законодавства держав-членів щодо самозайнятих комерційних агентів, Директиви Ради 74/556/ЄЕС та Директиви Ради 74/557/ЄЕС про досягнення свободи заснування та свободи надання послуг щодо діяльності самозайнятих осіб та посередників, які займаються торгівлею та розповсюдженням токсичних продуктів.

Зроблено висновок, що важливим напрямом удосконалення законодавства щодо господарсько-торговельної діяльності є прийняття Закону України «Про господарсько-торговельну діяльність» з метою систематизації законодавчих вимог щодо здійснення та організації такої діяльності, напрямів та механізму державного регулювання, державної підтримки відповідних суб'єктів господарювання, імплементації законодавства ЄС у цій сфері.

Ключові слова: державне регулювання, господарсько-торговельна діяльність, суб'єкти господарювання, воєнний стан, законодавство ЄС, ліцензування, технічне регулювання.

The article analyzes the current state and challenges for state regulation of economic trade activities under martial law.

It is emphasized that the state regulates economic trade activity by establishing the conditions for its implementation, requirements for organizing such activity; antimonopoly and competition regulation; state control over economic trade activity, etc.

It has been established that currently, under the martial law, the terms for conducting economic trade activities have been changed significantly towards its deregulation. The declarative principle for implementing such activities based on a declaration was introduced without the need to obtain permit documents, in particular licenses, permits, etc., with some exceptions, provided by the current legislation.

The legislation on economic trade activity, which establishes general and special conditions for its implementation, has been systematized. It is claimed that due to the European integration processes in Ukraine, an important task of the state is the adaptation of its domestic legislation to the EU legislation in the field of trade. In particular, the implementation of Council Directive 86/653/EEC on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents, Council Directive 74/556/EEC and Council Directive 74/557/EEC on the attainment of freedom of establishment and freedom to provide services in respect of activities of self-employed persons and of intermediaries engaging in the trade and distribution of toxic products, remains a priority task in this area.

It is concluded that the adoption of the Law of Ukraine "On Economic Trade Activity" remains the challenge for improving the legislation on economic trade activity in order to systematize legislative requirements for the its implementation and organization, directions and mechanism of state regulation, state support of relevant business entities, implementation of EU legislation in this area.

Key words: state regulation, economic trade activity, business entities, martial law, EU legislation, licensing, technical regulation.

Динамічний розвиток суспільних відносин, спричинений появою нових цифрових технологій, ускладнення міжнародних та внутрішніх господарських зв'язків, викликаних воєнним станом в Україні, зумовлює необхідність переосмислення меж та засобів державного регулювання господарсько-торговельної діяльності.

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей державного регулювання господарсько-торговельної діяльності у сучасних умовах та розробці пропозицій щодо його удосконалення.

Дослідженню питань правового регулювання господарсько-торговельної діяльності присвятили свої праці О. Вінник, О. Віхров, О. Гончаренко, Н. Дутова, Т. Коломоєць, В. Копитков, І. Кравець, А. Мазаракі, В. Мілаш, О. Полтавський, К. Хрімлі та інші. Проте особливості державного регулювання господарсько-торговельної діяльності в умовах воєнного стану, з урахуванням набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС, потребують окремого дослідження.

Згідно з Національною економічною стратегією на період до 2030 року, затв. Постановою Кабінетом Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179, з метою оптимізації системи збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому

ринках, забезпечення інтеграції українського промислового сектору до глобальних ланцюгів вартості, створення умов для розширення експорту промислової продукції та усунення торгових бар'єрів та спрощення процедур передбачається низка завдань: уніфікація законодавства у сфері торгівлі, усунення розбіжностей між національними та міжнародними стандартами і процедурами сертифікації харчових продуктів, запровадження регулювання алкогольної галузі, зокрема переведення ліцензії на право оптової та роздрібною торгівлі алкогольними напоями в електронний формат, запровадження правил торгівлі через Інтернет, переведення формату звітності на основі практик ЄС [1].

Держава регулює господарсько-торговельну діяльність шляхом встановлення умов її здійснення, вимог щодо організації такої діяльності; антимонопольно-конкурентного регулювання; державного контролю за здійсненням господарсько-торговельної діяльності тощо. Відповідно до статті 12 Господарського кодексу України держава для реалізації економічної політики застосовує різноманітні засоби та механізми регулювання господарської діяльності, серед яких ліцензування, квотування, технічне регулювання, регулювання цін і тарифів, надання податкових та інших пільг.

У науці господарського права В. С. Щербина виділив групи засобів державного регулювання господарської діяльності: економіко-правові засоби (державне замовлення, закупівлі, надання податкових пільг, субсидій тощо); організаційно-правові (ліцензування, квотування, сертифікація) та юридичні (санкції, договори) [2]. Д. В. Задихайло підкреслює, що ГК України започаткував у главі 2 спробу «ескізного» врегулювання основних напрямів та форм участі держави у сфері господарювання, виділяючи три ключові категорії, які потребують повної взаємодії та відповідності особливостям сучасної ринкової економіки: економічна політика (ст. 9 ГК України), основні напрями економічної політики (ст. 10 ГК України), засоби державного регулювання господарської діяльності (ст. 12 ГК України) [3, с. 408]. При цьому дослідник розглядає саморегулювання бізнесу як один з пріоритетних напрямів оптимізації державного втручання, альтернативу державному регулюванню, що розширює можливість вибору ефективних форм регулювання ринку [3, с. 259–260].

О. Гончаренко зазначає, що з розвитком цифрової економіки проявляється тенденція до саморегулювання господарської діяльності (недержавного регулювання, упорядкування господарської діяльності самими суб'єктами). Потребу в саморегулюванні господарської діяльності визнано на глобальному рівні ООН. У Рекомендації № 32 «Проект рекомендацій про інструменти саморегулювання в галузі електронної торгівлі (кодекси поведінки)» визначено поняття саморегулювання у електронному бізнесі та запропоновано Типовий кодекс поведінки в галузі електронної торгівлі як зразок для інших міжнародних організацій та суб'єктів саморегулювання [4, с. 14].

На переконання В. Копиткова, торговельна діяльність має космополітичний та інтегративний характер. Дослідник зазначає, що вітчизняна економічна система має повністю перейти на принципи ринкової, конкурентної економіки, де держава є регулятором, а не активним учасником торговельних відносин, а тим більше – не монополізуючим фактором [5].

К. Хрімлі поділяє умови здійснення господарсько-торгівельної діяльності на дві групи: загальні (обов'язкова державна реєстрація суб'єкта господарювання, вибір системи оподаткування; дотримання загальних правил відповідності торговельного підприємства законодавчим вимогам, дотримання вимог законодавства України про захист справ споживачів; спеціальні (ліцензування окремих видів господарсько-торгівельної діяльності, інші спеціальні умови, встановлені спеціальним законодавством) [6, с. 8-9].

Дотримуючись зазначеної класифікації, загальні умови здійснення господарсько-торгівельної діяльності містяться в низці законів та підзаконних нормативно-правових актів, зокрема Господарському кодексу України, Цивільному кодексу України, Податковому кодексу України; Законах України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. №755-IV; «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 №222-VIII; «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 р. №124-VIII; «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. № 3480-IV; «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.199 р. №265/95-BP; Порядку провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 р. № 833, Правилах торгівлі на ринках, затв. наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету стандартиза-

ції, метрології та сертифікації України від 26.02.2002 р. № 57/188/84/105 тощо.

Спеціальні умови здійснення господарсько-торгівельної діяльності закріплено у численних нормативно-правових актах: Законах України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 р. №2019-VIII; «Про ринок природного газу» від 09.04.2015 р. №329-VIII; «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 р. № 123/96-BP; «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 р. №771/97-BP; «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 р. №2496-VIII; «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» від 19.12.1995 р. №481/95-BP; «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 02.12.2010 р. № 2735-VI; Правилах роздрібно торгівлі непродовольчими товарами, затв. наказом Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. № 104; Правилах роздрібно торгівлі продовольчими товарами, затв. наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 11.07.2003 р. № 185,

Відповідно до Порядку провадження торговельної діяльності суб'єкт господарювання провадить торговельну діяльність у сфері роздрібно та оптової торгівлі, ресторанного господарства після його державної реєстрації, а у випадках, передбачених законодавством, за наявності відповідних документів дозвільного характеру та ліцензії (пп. 3, 5).

Згідно з чинним Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. № 222-VIII підлягають ліцензуванню торгівля спиртом етиловим, спиртовими дистилатами, біоетанолом, алкогольними напоями, тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і паливним, зберігання пального (відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального»); оптова та роздрібно торгівля лікарськими засобами, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) (з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про лікарські засоби»); торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду (п.п. 7, 10, 11 ст. 7 Закону).

В умовах воєнного стану зазнали істотних змін умови провадження господарсько-торгівельної діяльності. З метою зменшення регуляторного тиску на бізнес утворено Міжвідомчу робочу групу з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13.01.2023 р. № 44.

Згідно з Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 р. № 2806-IV до основних принципів державної політики з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності належать, серед іншого, зменшення рівня державного регулювання господарської діяльності (ст. 3). Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» від 18.03.2022 р. № 314 передбачено дерегуляцію господарської діяльності шляхом запровадження декларативного принципу набуття права на провадження господарської діяльності суб'єктами господарювання на підставі декларації про провадження господарської діяльності без необхідності отримання документів дозвільного характеру, зокрема

ліцензій, дозволів тощо [7]. Втім, винятки щодо видів господарської діяльності, які не можуть провадитися на підставі декларації в умовах воєнного часу, закріплено в Додатку 2 до постанови № 314, до яких, серед іншого, віднесено: оптову та роздрібну торгівлю лікарськими засобами, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів); діяльність у сфері торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим та зерновим дистиллятом, біоетанолом, алкогольними напоями та тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і паливом; торгівлю вогнепальною зброєю невійськового призначення та боеприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 45 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду – здійснюються на підставі ліцензії; імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, пересувні виставки, реекспорт та інтродукція з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, в частині осетрових риб і виробленої з них продукції, – здійснюються на підставі дозволу або сертифікату.

Важливим засобом державного регулювання господарсько-торгівельної діяльності є технічне регулювання. Відповідно до Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» технічний регламент є нормативно-правовим актом, в якому визначено характеристики продукції та пов'язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні адміністративні положення, додержання яких є обов'язковим (абз. 39 ч. 1 ст. 1). З 01.01.2018 р. відбувся перехід від системи обов'язкової сертифікації продукції в державній системі сертифікації «УкрСЕПРО» до системи оцінки відповідності відповідно до технічних регламентів, які ідентичні європейським технічним регламентам. В Україні перелік чинних технічних регламентів міститься у Реєстрі технічних регламентів, зокрема Технічні регламенти «Про загальну безпеку нехарчової продукції», «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» та ін. [8].

В умовах євроінтеграційних процесів в Україні важливим завданням держави стає адаптація вітчизняного законодавства до законодавства ЄС у сфері торгівлі. Потреба в удосконаленні законодавства про господарсько-торгівельну діяльність обумовлюється необхідністю економічної інтеграції України в торговий простір ЄС. К. Хрімлі виділила такі напрями адаптації законодавства України про господарсько-торгівельну діяльність до законодавства ЄС: 1) щодо якості та технічного регулювання; 2) щодо порядку здійснення господарсько-торгівельної діяльності; 3) щодо захисту прав споживачів [6, с. 133-134]. Проте дослідниця справедливо підкреслює необхідність врахування національних особливостей держави під час адаптації, забезпечуючи, насамперед, захист

національних інтересів у сфері економічного відтворення та відповідної регіональної політики щодо України та її членства в ЄС [6, с. 132].

З прийняттям 23.06.2022 р. Європейською Радою рішення щодо надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС Уряд України розпочав процес внутрішньої оцінки стану наближення українського законодавства до законодавства ЄС відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС)» від 28.02.2023 р. № 189. Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (Acquis ЄС) стане основою для Національної програми нормативно-правового наближення українського законодавства до актів права ЄС. У сфері торгівлі за результатами перевірки встановлено, що імплементацію Директиви Ради 86/653/ЄЕС про координацію законодавства держав-членів щодо самозайнятих комерційних агентів, Директиви Ради 74/556/ЄЕС, що встановлює детальні положення щодо перехідних заходів, пов'язаних з діяльністю, торгівлею та розповсюдженням токсичних продуктів, а також діяльністю, що передбачає професійне використання таких продуктів, включаючи діяльність посередників, та Директиви Ради 74/557/ЄЕС про досягнення свободи заснування та свободи надання послуг щодо діяльності самозайнятих осіб та посередників, які займаються торгівлею та розповсюдженням токсичних продуктів, ще не розпочато, і залишається важливим завданням у цій сфері [9].

Підсумовуючи, слід зазначити, що держава регулює господарсько-торгівельну діяльність шляхом встановлення умов її здійснення, вимог щодо організації такої діяльності; антимонопольно-конкуренційного регулювання; державного контролю за здійсненням господарсько-торгівельної діяльності тощо. Наразі в умовах воєнного стану зазнали істотних змін умови провадження господарсько-торгівельної діяльності у напрямі її дерегуляції шляхом запровадження декларативного принципу набуття права на провадження такої діяльності на підставі декларації без необхідності отримання документів дозвільного характеру, зокрема ліцензій, дозволів тощо, за винятками, передбаченими чинним законодавством. Важливим напрямом удосконалення законодавства щодо господарсько-торгівельної діяльності є прийняття Закону України «Про господарсько-торгівельну діяльність» з метою систематизації законодавчих вимог щодо здійснення та організації такої діяльності, напрямів та механізмів державного регулювання, державної підтримки відповідних суб'єктів господарювання, імплементації законодавства ЄС у цій сфері. Реалізація зазначених пропозицій сприятиме розвитку законодавства щодо господарсько-торгівельної діяльності та його наближенню до законодавства ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. *Офіційний вісник України*. 2021. № 22. Ст. 1015.
2. Щербина В. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 94. С. 10–15.
3. Задихайло Д. В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2012. 465 с.
4. Гончаренко О. М. Теоретико-правові засади саморегулювання господарської діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2020. 36 с.
5. Копитков В.Е. Генеза правового регулювання торговельної діяльності в Україні як приклад циклічності законодавства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 20–23.
6. Хрімлі К.О. Правове регулювання господарсько-торгівельної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2015. 203 с.
7. Кузьменко А. Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство. *Українська правда*. 2022. 28 березня. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/>
8. Автоматизована система «Технічні регламенти». *Офіційний сайт Міністерства економіки України*. URL: <https://astr.me.gov.ua/Docs/List/33009>
9. Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (Acquis ЄС). *Євроінтеграційний портал*. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf